

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده مرمت
گروه مرمت بنا

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مرمت گرایش
مرمت و احیاء بناها و بافت های تاریخی

بررسی و نقد مداخلات انجام یافته در بافت های تاریخی
با نگاه ویژه به شهر تبریز

استاد راهنما:
دکتر رضا ابوئی

استاد مشاور:
مهندس فرامرز پارسى

پژوهشگر:
حامد مهمان نواز
شهریور ماه ۱۳۸

اظهارنامه دانشجو:

موضوع پایان نامه: بررسی و نقد مداخلات انجام یافته در بافت های تاریخی با نگاه ویژه به شهر تبریز

استاد راهنما: دکتر رضا ابوئی

اینجانب حامد مهمان نواز دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته مرمت گرایش مرمت و احیاء بناها و بافت های تاریخی دانشکده مرمت دانشگاه هنر اصفهان به شماره دانشجویی ۸۵۱۱۲۰۳۱۱۰ گواهی می نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به علاوه گواهی می نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه هنر اصفهان را به طور کامل رعایت کرده ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات،
ابتکارات و نوآوری های ناشی از
تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری،
ترجمه و اقتباس از این
پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر
اصفهان محفوظ است.
نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده مرمت
گروه مرمت بنا

**پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مرمت گرایش
مرمت و احیاء بنا ها و بافت های تاریخی
آقای/خانم حامد مهمان نواز تحت عنوان:**

بررسی و نقد مداخلات انجام یافته در بافت های تاریخی
با نگاه ویژه به شهر تبریز
ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای درجه‌ی کارشناسی
ارشد که در تاریخ..... توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره.....درجه به تصویب
نهایی رسید

در تاریخ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه به
تصویب نهایی رسید.)

۱- استاد / استادان راهنمای پایان نامه آقای دکتر با
مرتبه علمی

۲- استاد / استادان مشاور پایان نامه آقای دکتر با
مرتبه علمی

۳- استاد / استادان داور داخل گروه آقای دکتر با مرتبه
علمی

۴- استاد / استادان داور خارج از گروه آقای دکتر با
مرتبه علمی

مهر و امضای مدیر گروه

سپاسگزارى:

دوستان و همکاران بسیار عزیزم

رضا شمس

سمیرا حیدری

سعید دهقان

جلال سالک

مصطفی آذری

و ...

و اساتید بزرگوارام

دکتر رضا ابوئی و مهندس فرامز پارسى

چکیده

توجه به بافت‌های تاریخی و پدیده ساختارهای جدید در آن یکی از مسائل مهمی است که طی دهه‌های اخیر توجه کارشناسان معماری، شهرسازی و مرمت شهری را به خود معطوف کرده است. جریان‌ها و گرایش‌های موجود در این زمینه را می‌توان در دو گروه دسته‌بندی کرد. ۱- رویکرد مبتنی بر توسعه: این گروه با اشاره به بافت‌هایی که امروزه خالی از سکنه شده‌اند عنوان می‌کند که حاصل اقدامات حفاظتی، کاهش کیفیت زندگی بافت‌های تاریخی است. در این رویکرد حفاظت را به مثابه گذشته‌گرایی و بازآفرینی را به معنای توسعه و پیشرفت تلقی می‌کند. ۲- رویکرد مبتنی بر حفاظت: گروه دوم توسعه را به معنای تجدیدگرایی تفسیر کرده، آن را باعث بروز مشکلات و مسائل شهرهای امروزی معرفی می‌نماید. رویکرد پیشنهادی پژوهش، اتکا به الگوی تعاملی حفاظت و توسعه می‌باشد. این نوشتار تلاشی است در جهت بازشناسی الگوهای مداخله و همچنین کاربرد معماری معاصر در بافت‌های تاریخی ایران. این تحقیق با نگاهی تحلیلی به‌روند مداخله و طراحی در بافت‌های تاریخی شهرهای اصفهان، تهران و علی‌الخصوص تبریز می‌کوشد بر طبق ادبیات موضوع و ظرفیت‌های حقوقی موجود، چارچوبی را ترسیم نماید و به کمک نظریه‌های ارائه شده میزان درستی اقدامات و مداخلات معاصر در بافت‌های تاریخی را به آزمون گذارد. بنابراین اهم اهداف تحقیق به‌صورت‌های زیر مورد توجه قرار می‌گیرد. ۱- معرفی و بررسی برخی الگوها و استراتژی‌های برخورد با بافت‌های تاریخی در شهرها و فرهنگ‌های مختلف. ۲- نقد بررسی برخی نمونه‌های موردی شاخص موجود در جهان و ایران. ۳- ارائه الگویی از موضوع و طراحی در بافت قدیم در کشورمان. و اینکه آیا معماری امروز توانسته است با تمام کش و قوس‌های خیال‌پردازانه خود ارج درخور ستایش یادگارهای کهن را در همسایگی آنان به‌جا آورد؟ روش تحقیق نیز به‌صورت توصیفی، تحلیلی و تطبیقی بر اقدامات انجام یافته در بافت‌های تاریخی می‌باشد و ابزار تحقیق کتابخانه‌ای و میدانی بر پایه مشاهدات و همچنین جویا شدن نظریات متولیان، صاحب‌نظران و ساکنین این بافت‌های تاریخی می‌باشد. در ادامه پس از تجزیه و تحلیل نمونه‌های موردی خارجی و داخلی و نتایج بدست آمده از آنها الگویی متکی بر سه شرط برای طراحی در بافت‌های تاریخی پیشنهاد می‌کند. ۱- احترام به گذشته: هر طرح جدید لازم است با احترام به ارزش‌ها و به نیازهای عملکردی مورد نظر طراحی شود. ۲- ظرف زندگی معاصر: هر اثر جدید لازم است علاوه بر پاسخ‌گویی به نیازهای عملکردی مورد نظر، زیست‌پذیری بافت را نیز ارتقا بخشد. ۳- میراثی برای آینده: معماری معاصر سهم دوران حاضر در تکمیل میراث فرهنگی شهرهای تاریخی ایران است.

کلید واژه: بافت‌های تاریخی، معماری معاصر، مرمت شهری، ارزش

فهرست مطالب

فصل اول: ادبیات موضوع و تعاریف و مفاهیم پایه	۱
۱-۱. مقدمه	۲
۱-۲. واژه شناسی	۲
۱-۳. مفهوم حفاظت و توسعه	۵
۱-۳-۱. حفاظت و رویکردهای مبتنی بر حفاظت	۵
۱-۳-۱-۱. مفهوم واژه حفاظت	۵
۱-۳-۱-۲. مفهوم حفاظت در حوزه مرمت و مرمت شهری	۶
۱-۳-۱-۳. سیر تجارب و تحول اندیشه‌های مرمت و مرمت شهری	۶
۱-۳-۲. توسعه و رویکردهای مبتنی بر توسعه	۷
۱-۳-۲-۱. مفهوم لغوی توسعه	۷
۱-۳-۲-۲. مفهوم توسعه در معماری و شهرسازی مدرن	۷
۱-۳-۲-۳. علل گرایش به تخریب و بازسازی	۷
۱-۳-۳. آسیب‌های ناشی از توسعه شتاب‌زده	۸
۱-۳-۳-۱. حفاظت و توسعه در تجارب مرمت شهری با تاکید بر دو دهه اخیر ایران	۸
۱-۴. جمع بندی	۱۰
فصل دوم: مبانی ارزش گذاری بناها و بافت‌های تاریخی	۱۳
۱-۲. مقدمه	۱۴
۱-۲-۲. تبیین جایگاه و مفهوم ارزش و اصالت	۱۴
۱-۲-۲-۱. جایگاه و مفهوم اصالت	۱۵
۱-۲-۲-۲. جایگاه و مفهوم ارزش	۱۷
۱-۲-۲-۲-۱. جایگاه و مفهوم ارزش تاریخی	۱۷
۱-۲-۲-۲-۲. جایگاه و مفهوم ارزش زیبایی شناسانه	۱۹
۱-۲-۲-۲-۳. جایگاه و مفهوم ارزش فرهنگی	۱۹
۱-۲-۲-۲-۴. جایگاه و مفهوم ارزش اجتماعی	۱۹
۱-۲-۲-۲-۵. جایگاه و مفهوم ارزش کاربردی	۲۰
۱-۲-۲-۲-۶. جایگاه و مفهوم ارزش خاص بودن	۲۰
۱-۲-۳. معیارهای ارزش گذاری بناها و مجموعه‌های باارزش	۲۱
۱-۲-۳-۱. ارزشمندی بر حسب شان فرهنگی و اجتماعی کاربری بنا	۲۱
۱-۲-۳-۲. ارزشمندی به دلیل وابستگی به مجموعه	۲۱

- ۲-۳-۳. ارزشمندی یک عنصر یا یک مجموعه به دلیل ترکیب خاص آن با طبیعت ۲۲
- ۲-۳-۴. ارزشمندی به دلیل دارا بودن جنبه هایی از مهارت ویژه و استثنایی در ساخت ۲۲
- ۲-۳-۵. ارزشمندی به دلیل تعلقات آیینی و نمادین و ارتباط با آداب و سنن ملی و مذهبی ۲۳
- ۲-۳-۶. ارزشمندی برخی بناها، عناصر و مجموعه ها به دلیل نقش آن ها در روند تحول معماری ۲۴
- ۲-۳-۷. ارزشمندی یک مجموعه به دلیل ارتباط با یک بنای شاخص ۲۵
- ۲-۳-۸. ارزشمندی یک بنا به دلیل تزئینات و جزئیات ساختمانی آن ۲۶
- ۲-۳-۹. ارزشمندی بنای قدیمی به دلیل قابلیت استفاده از آن برای یک عملکرد امروزی ۲۶
- ۲-۳-۱۰. ارزشمندی برخی از مکان ها یا خرابه ها از دیدگاه باستان شناسی و علمی ۲۷
- ۲-۳-۱۱. ارزشمندی به دلیل تعلق به خاطره تاریخی شهر یا تعلق به خاطرات قومی و ملی ۲۷
- ۲-۳-۱۲. ارزشمندی بناهای قدیمی به دلیل قرارگیری آن ها در بافت یا بدنه ای شهری که قرار است طراحی و بهسازی شود ۲۸
- ۲-۳-۱۳. ارزشمندی بناها به دلیل قرارگیری در یک بدنه یا میدان یا محور تاریخی ۲۸
- ۲-۳-۱۴. ارزشمندی یک بنای قدیمی به دلیل باقی ماندن یک خانواده قدیمی در آن ۲۹
- ۲-۳-۱۵. ارزشمندی به خاطر استفاده از تکنیک های ویژه در ساختمان یا تاسیسات بنا ۲۹
- ۲-۴. جمع بندی ۳۰

فصل سوم: نهادهای تخصصی و منشورهای بین المللی ۳۱

- ۳-۱. مقدمه ۳۲
- ۳-۲. نهادهای تخصصی حمایت از میراث فرهنگی ۳۲
- ۳-۲-۱. یونسکو و ظرفیت های تخصصی آن ۳۳
- ۳-۲-۲. اسناد حقوقی یونسکو و حفاظت از میراث فرهنگی ۳۶
- ۳-۲-۳. نهاد های تخصصی یونسکو ۳۹
- ۳-۳. برخی منشورها و قطع نامه های مرمت شهری ۴۱
- ۳-۳-۱. منشور آتن ۴۱
- ۳-۳-۲. قطع نامه ونیز ۴۲
- ۳-۳-۳. قطع نامه آمستردام ۴۳
- ۳-۳-۴. کنگره گوئیوو ۴۳
- ۳-۳-۵. بیانیه ایکوموس ۴۴
- ۳-۳-۶. منشور واشنگتن ۴۴
- ۳-۳-۷. منشور بورا ۴۴
- ۳-۳-۸. بیانیه مکزیکو سیتی ۴۵
- ۳-۴. داکومو و حمایت از معماری معاصر ۴۵
- ۳-۵. ضوابط گزینش در فهرست میراث جهانی ۴۶

۳-۶. جمع بندی ۴۸

فصل چهارم: پارچوب ارزیابی طراحی بنا های جدید در بافت های تاریخی ۱۴۹

۴-۱. مقدمه ۵۰

۴-۲. رابطه معماری و زمینه ۵۰

۴-۳. شیوه های طراحی بنا های جدید در بافت های تاریخی و باارزش شهری ۵۲

۴-۴. الگو های متداول برای طراحی در بافت های تاریخی ۵۸

۴-۵. الگو توسعه یافته (الگوی پیشنهادی) ۵۹

۴-۵-۱. مشخصات الگوی پیشنهادی ۶۴

۴-۵-۲. معرفی آزمون ها و روش و چگونگی انجام آزمون ها ۶۸

۴-۵-۱-۲. معماری معاصر در بافت های تاریخی ۶۸

۴-۵-۲-۲. چارچوبی برای ارزیابی پروژه های معماری معاصر ۷۰

۴-۶. جمع بندی ۷۲

فصل پنجم: تحلیل نمونه های موردی در مقیاس جهانی و ایرانی ۷۴

۵-۱. مقدمه ۷۵

۵-۲. تحلیل نمونه ها در مقیاس جهانی ۷۵

۵-۲-۱. بیمارستان کاباناس ۷۵

۵-۲-۲. مرکز فرهنگی ژرژ پمپدو ۸۰

۵-۲-۳. رایشتاگ، مجلس ملی آلمان ۸۶

۵-۲-۴. مربع هنر ۹۱

۵-۲-۵. ... نمونه های دیگر ۹۴

۵-۳. تحلیل نمونه ها در مقیاس ایرانی (با نگاهی مختصر به بافت های تاریخی اصفهان و تهران) ۹۷

۵-۳-۱. تجربه اصفهان ۹۷

۵-۳-۲. تجربه تهران ۱۰۲

فصل ششم: نقد و بررسی مدافلات انجام یافته در بافت های تاریخی تبریز ۱۰۷

۶-۱. مقدمه ۱۰۸

۶-۲. سیر تحولات مرمت شهری در شهر تبریز ۱۰۹

۶-۳. جغرافیا؛ حدود و وسعت تبریز ۱۱۰

۶-۴. پیشینه تاریخی شهر تبریز ۱۱۱

۶-۴-۱. سیر تاریخی شکل گیری در گسترش شهر تبریز ۱۱۲

۶-۴-۲. شناخت عوامل موثر بر تکوین فضایی و ساختار کالبدی شهر تبریز ۱۱۵

۶-۵. چکیده ای از سیاست های اعلام شده طرح تفضیلی منطقه فرهنگی- تاریخی تبریز ۱۲۲

۱۲۶ طرح های مرمت شهری در تبریز
۱۲۶ ۱-۷-۶. موقعیت های پیشین طرح های سه گانه (مسجد کبود، غرب بازار و صاحب الامر)
۱۲۶ ۲-۷-۶. ویژگی های پیشین طرح های سه گانه
۱۲۸ ۸-۶. نقد نمونه های موردی
۱۲۸ ۱-۸-۶. بازار کبود
۱۳۴ ۲-۸-۶. طرح بهسازی و نوسازی غرب بازار
۱۳۷ ۳-۸-۶. مجموعه صاحب الامر
۱۴۲ ۴-۸-۶. ساخت مصلی تبریز در حریم ارک علیشاه
۱۴۲ ۱-۴-۸-۶. ارزش و جایگاه ارک تبریز به عنوان نماد شهر
۱۴۴ ۲-۴-۸-۶. موقعیت ارک علیشاه و ضوابط حریم ارک
۱۴۵ ۳-۴-۸-۶. وضعیت مجموعه علیشاه و بافت اطراف آن از دوره قاجار تا به امروز
۱۵۴ ۴-۴-۸-۶. طرح پیشنهادی نگارنده برای محوطه ارک علیشاه تبریز
۱۶۶ ۹-۶. نتیجه گیری

۱۶۷ فصل هفتم : نتیجه گیری

۱۶۸ ۱-۷. مقدمه
۱۶۸ ۲-۷. جمع بندی نتایج و پاسخ به پرسش های اصلی تحقیق

۱۷۲ فهرست منابع و کتابشناسی

I چکیده انگلیسی

فهرست شکل ها

۲۱ ۱-۲. تغییر کاربری خانه مسکونی واقع در محله درب سرخاب به بنیاد ایران شناسی آذر بایجان شرقی (نگارنده)
۲۱ ۲-۲. تغییر کاربری خانه ثقه الاسلام به مرکز خدمات آذر بایجان شرقی. (نگارنده)